

Szlovákiai közvélemény-kutatások a magyar kisebbségről

Frič, Pavol - Gál, Fedor - Hunčík, Peter - Lord, Christopher: Maďarská menšina na Slovensku, EGEM, Praha 1993. 79 p.

Az elmúlt négy évben számos olyan közvélemény-kutatás készült Szlovákiában, amely a magyar kisebbség helyzetét, a magyarok és a szlovákok viszonyát is érintette. A kutatások eredményeit a prágai egyetemen tanító, szlovák nemzetiségű Pavol Frič tekinti át.

Az áttekintés megerősíti: az, hogy az emberek hogyan ítélik meg az etnikai kisebbségeket, nemcsak a saját etnikai hovatartozásuktól függ, hanem a kisebbségekkel való kapcsolataiktól és a társadalmi helyzetüktől is. Így a magyarok és a velük élő szlovákok jobbnak látják a két etnikum viszonyát, mint az őket képviselő értelmiségi-politikusi csoportok; ennek megfelelően a vegyes területeken élő szlovákok kedvezőbben ítélik meg a magyarokat, mint a homogén területeken élők; ugyanakkor a két etnikum azonosságtudatát érintő, politikai-ideológiai töltésű kérdésekben ők is szembekerülnek a magyarokkal.

Ezek az eredmények azt is alátámasztják, hogy azok a konfliktusok, amelyek különböző etnikumokhoz tartozó emberek között támadnak, csak akkor jelennek meg etnikai konfliktusokként, ha az egyes etnikumokat képviselő értelmiségi-politikai csoportok ilyenekként határozzák meg őket. Ezt akkor tehetik meg, ha az etnikumok eltérő szociológiai összetételének következtében a társadalmi egyenlőtlenségeket az egyes etnikumok előnyösebb vagy hátrányosabb helyzetével lehet magyarázni. Azokban az esetekben, amikor az etnikai kisebbségek jelennek meg előnyösebb helyzetben lévő etnikumokként, az egyenlőtlenségek csökkentését vagy megszüntetését is azok korlátozásához vagy megsemmisítéséhez lehet kötni.

És valóban, a kutatási eredményekből az is kiderül, hogy a szlovákiai „magyarkérdés” sok hasonlóságot mutat a „zsidókérdéssel”: a magyar-szlovák viszony alakulásában nagy szerepet játszott az, hogy a történelmi Magyarországon a felvidéki magyar lakosság jobb gazdasági-kulturális adottságokkal, nagyobb érdekérvényesítési lehetőségekkel rendelkezett, mint a szlovák lakosság, és ezen a helyzeten a csehszlovák állam létrejötte sem változtatott alapvetően. Ennek következtében a szlovákiai magyarok

- ma is jobbnak ítélik társadalmi helyzetüket, mint a szlovákok;
- jobban támogatják a rendszerváltással járó gazdasági reformokat;
- kritikusabbak az 1992 júniusában hatalomra került kormánykoalícióval szemben;
- jobban hajlanak arra, hogy tömegmegmozdulásokkal érvényesítsék érdekeiket.

A rendszerváltás következményei

A szlovákiai magyarok jobb érdekérvényesítési lehetőségeit az 1944-1947 közötti időszakban a szlovák kormányzat nyíltan, a jogállam keretei között hozott, radikálisan diszkriminatív törvényekkel próbálta ellensúlyozni (állampolgárságtól való megfosztás, kitelepítések, lakosságcsere, reszlovakizáció), és ezt a magyarok 1942-1944 közötti magatartásukkal indokolta. 1947 után pedig titokban, a pártállam keretében hozott adminisztratív intézkedésekkel: a politikai hatalomból való kizárással és művelődési lehetőségeik korlátozásával próbálta a magyarokat háttérbe szorítani.

Azt a művi „egyensúlyt” azonban, amelyet az elmúlt évtizedekben alakítottak ki a szlovákiai magyarok és szlovákok között, a rendszerváltás teljesen felborította. A képviseleti demokrácia bevezetése, legalábbis hosszabb távon, megszüntette annak a lehetőségét, hogy adminisztratív intézkedésekkel korlátozzák a magyarok politikai tevékenységét és művelődési lehetőségeit; a privatizáció pedig nemcsak a vegyes lakosságú területeken teremtette meg a magyarok gazdasági érvényesülésének lehetőségét, hanem a homogén területeken is.

Erre a helyzetre a szlovák nemzeti erők, ha kevésbé radikális formában is, az 1944-1947 között alkalmazott módszerek felelevenítésével reagáltak: egyrészt a magyar kisebbség ellen irányuló törvények meghozatalával (nyelvtörvény), másrészt pedig a magyar kisebbséggel és Magyarországgal kapcsolatos sérelmek hangoztatásával. Ezek a lépések azonban a nyugati országok által felügyelt posztkommunista demokráciában már nem fejthették ki azt a hatást, mint amelyet a szovjetek és a szlovák kommunisták által aláásott prekommunista demokráciában fejtettek ki. A diszkriminatív törvények hatását a magyar kisebbség politikai ellenállása korlátozta, a sérelmi politika hatását pedig az, hogy a két etnikum viszonyának kiéleződéséhez a szlovákoknak sem fűződött igazi érdekük, mert a rendszerváltás körülményei között nem lehet az ő helyzetüket a magyarok rovására javítani. Az 1992-es választásokon a szlovákok többsége a gazdasági reformok lelassítását és a magyarok megfélemezését ígérő pártokat juttatta hatalomra, de az új kormány politikája nekik is csalódást okozott.

Társadalmi helyzet és művelődési lehetőségek

A magyarok mind érvényesülési lehetőségeik, mind anyagi helyzetük szempontjából jobbnak látják saját helyzetüket, mint a szlovákok.

1990 őszén csak 29 százalékuk panaszkodott arról, hogy kevésbé érvényesülhet a munkahelyén, mint a szlovákok, és 28 százalékuk arról, hogy a szlovákoknak jobb a lehetőségeik, mint nekik. Ugyanakkor a vegyes lakosságú területeken a szlovákok 36 százaléka látta úgy, hogy kevésbé érvényesülhet munkahelyén, mint a magyarok, és 45 százalékuk úgy, hogy a magyaroknak jobb a lehetőségeik, mint nekik. A homogén területeken kétharmaduk gondolkodott így.

1991 májusában a magyarok 60 százalékával szemben a velük élő szlovákok 74 százaléka ítélte rossznak saját családjának anyagi helyzetét

Míg társadalmi helyzetüket jobbnak látják a magyarok, kulturális helyzetüket rosszabbnak tartják. Felük úgy ítéli meg, hogy kevesebb lehetőségük van a műveltség megszerzésére, mint a szlovákoknak, 26 százalékuk pedig a kulturális fejlődés lehetőségeiről is így vélekedik. 1990 szeptemberében 24 százalékuk kevesellte a magyar óvodákat, 20 százalékuk a magyar általános iskolákat, és 35 százalékuk a magyar középiskolákat. A velük élő szlovákok sokkal kisebb arányban hiányolták a szlovák oktatási intézményeket (7, 8, illetve 11 százalék).

A magyarok kulturális diszkriminációját csak fokozza, hogy a helyi szinten is egyre „szlovákabb” környezetben találják magukat: 1990 októberében 58 százalékuk panaszkodott arról, hogy saját lakhelyükön is gyakran okoz nekik problémát elégtelen szlovák nyelvtudásuk.

Az elmúlt négy évben a szlovákok és a magyarok túlnyomó többsége egyaránt megalapozatlannak ítélte a másik fél asszimilációs félelmeit, de a szlovákok még mindig nagyobb arányban ismerték el a magyarok beolvadásának veszélyét (8-16 százalék), mint a magyarok a szlovákokét (3-8 százalék).

Az egész állam viszonylatában nemcsak a szlovákok túlnyomó többsége tekinti természetesnek a két etnikum helyzete közötti különbséget, hanem a magyarok nagy része is.

1990 októberében a szlovákok 90 százaléka követelte, hogy a magyarok megtanuljanak szlovákul, míg a magyaroknak csak 44 százaléka várta el, hogy a szlovákok tanuljanak meg magyarul. A magyarok igényét a szlovákok 87 százaléka utasította el, a szlovákokét pedig a magyarok egyharmada.

Ugyanebben az időpontban a szlovákok 70 százaléka értett egyet azzal, hogy törvényben rögzítsék a szlovák nyelv hivatalos használatát. A magyarok 72 százaléka azt kívánja, hogy a kétnyelvűséget a vegyes lakosságú területeken lévő szlovák iskolákba is bevezessék, de 58 százaléuk megelégedne azzal, ha a magyar nyelv választható lenne, és csak 13 százaléuk szeretné azt, ha kötelező lenne. Az előbbi megoldást a vegyes területeken élő szlovákok 20 százaléka támogatja

A vegyes lakosságú területeken viszont teljes egyenlőséget szeretnének a magyarok. A szlovákok jelentős része ezt is megtagadná tőlük, de ezeknek az embereknek az aránya csökken. 1990 októberében a magyarok 89 százaléka igényelte azt, hogy a vegyes lakosságú területeken kétnyelvű feliratok legyenek, és ugyanennyien várták el azt is, hogy a hivatalos személyek mindkét nyelvet elsajátítsák. A szlovákok többsége elutasította ezeket az igényeket, de az utóbbit kevesebben elleneztek (53 százalék), mint az előbbit (79 százalék). 1990 óta ez az ellenkezés is sokat csökkent, különösen a vegyes lakosságú területeken. 1992 januárjában az itt élő szlovákok 57 százaléka elfogadta azt, hogy a hivatalos személyeknek kötelezővé tegyék a magyar nyelv ismeretét; 1993 márciusában pedig már „csak” 58 százaléuk utasította el a kétnyelvű feliratokat.

A magyar kisebbség követeléseit a szlovákok 81 százaléka tartotta túlzottnak és a magyarok 78 százaléka megfelelőnek.

Nemzetiségi kapcsolatok

A magyarok visszaszorítására irányuló szlovák törekvések kiélezték a két etnikum viszonyát, és félelmet keltettek a magyarokban. 1990 tavaszán a magyarok és a szlovákok nagy része egyaránt feszültnek ítélte ezt a viszonyt, de az előbbieknél nagyobb arányban nyilatkoztak így (70 százalék), mint az utóbbiak (54 százalék). 1990 őszén a magyarok háromnegyede és a szlovákok fele helyezte az első helyre a nemzetiségi problémát.

A feszültség kiéleződését a magyarok és a szlovákok túlnyomó többsége egyaránt a két nép békés együttélését megzavaró külső tényezőknek tulajdonította, de a magyarok nagyobb arányban gondolkodtak így, mint a szlovákok: 1990 tavaszán az előbbieknél 90 és az utóbbiaknál 75 százaléka vélekedett úgy, hogy a két fél rossz viszonyát főleg a nem velük élők hangoztatják.

Ugyanakkor 1990 őszén mind a magyarok, mind a szlovákok elég szelektíven értelmezték a külső tényezők felelősségét. A magyarok főleg a szlovák politikusokat vádolták a feszültség szításával (75 százalék); sokkal kevésbé gyanúsították ezzel a magyar kisebbség politikusait (21 százalék) és a magyar kormányt (19 százalék). A Dél-Szlovákiában élő szlovákok ezzel ellentétes álláspontot foglaltak el, de ők kevésbé ítélték el a magyar kisebbség politikusait (68 százalék) és a magyar kormányt (62 százalék), mint a magyarok a szlovák politikusokat, és jobban bírálták a szlovák politikusokat (40 százalék), mint a magyarok a magyar kisebbség politikusait és a magyar kormányt.

A megkérdezettek egy része nemcsak a politikusokat hibáztatta, hanem a kulturális szervezeteket is. A magyarok 38 és a szlovákok 16 százaléka azt mondta, hogy a Matica slovenská kedvezőtlen hatást gyakorol a szlovák-magyar kapcsolatokra; a Csemadokról az előbbieket 13 és az utóbbiak 36 százaléka nyilatkozott így.

Nemzeti sérelmek

Még nagyobb véleménykülönbségek jelentek meg azokban a kérdésekben, amelyek már nem az egyes etnikumokat képviselő politikusoknak, hanem maguknak az etnikumoknak a felelősségét feszegették.

1990 októberében a magyarok kétharmada látta úgy, hogy a szlovákok igazságtalanul jártak el velük szemben a II. világháború után, és a szlovákok 70 százaléka tagadta ezt. Ugyanebben az időben a homogén lakosságú területeken élő szlovákok 83 és a vegyes területeken élők 60 százaléka értett egyet azzal a váddal, hogy a magyarok időtlen idők óta csak terjeszkednek.

1991 májusában a magyarok kétharmada vélte úgy, hogy a szlovákok akár erőszakkal is áttelepítenék őket Magyarországra, és a szlovákok 60 százaléka tagadta ezt. 1992 januárjában a vegyes lakosságú területeken élők 28 és a homogén területeken élők 51 százaléka értett egyet azzal, hogy a legjobb az lenne, ha a magyarok kitelepülnének Dél-Szlovákiából.

1992 januárjában a magyarok 59 százaléka látta úgy, hogy a szlovákok többre tartják magukat. A vegyes lakosságú területeken élő szlovákok valamivel kisebb arányban gondolták ezt a magyarokról (55 százalék), a homogén területeken élők pedig jóval nagyobb arányban (74 százalék).

1993 márciusában a szlovákok 60 százaléka vádolta irredenta törekvésekkel a magyarokat, és a magyarok 74 százaléka utasította vissza ezt.

Ezek a véleménykülönbségek azonban nem befolyásolták alapvetően a két etnikum viszonyát: ezt a viszonyt 1993 márciusában a magyaroknak és a szlovákoknak egyaránt 70 százaléka minősítette jónak. Ennek megfelelően a megkérdezetteknek csak kisebbik része mondta, hogy nem szeretné, ha a másik etnikumhoz tartozó szomszédja lenne: a magyarok 5, a vegyes lakosságú területeken élő szlovákok 22 és a homogén területeken élők 43 százaléka nyilatkozott így.

Az 1992-es választások

A két etnikum társadalmi helyzetében lévő különbségek a gazdasági teendőkről alkotott véleményükben is megnyilvánultak. A szlovákok már az 1992 júliusában lezajlott parlamenti választások előtt is arra hajlottak, hogy az életszínvonal csökkenését és a munkanélküliség növekedését csak a gazdasági reform lelassításával vagy teljes leállításával lehet megállítani. A magyarok között viszont már hosszabb ideje az volt az általános nézet, hogy a gazdasági reform jó ütemben halad, sőt meg kellene gyorsítani.

A választások után a szlovákok körében megnőtt, a magyarok körében pedig csökkent a kormányba vetett bizalom. 1993 márciusában az utóbbiak 72 százaléka nem bízott a kabinetben.

1993 márciusában a magyarok 76 százaléka tartotta rosszabbnak az új kormány gazdaságpolitikáját, mint az előzőét. A szlovákoknak csak 31 százaléka vélekedett így.

Ezeket a különbségeket nem lehet azzal magyarázni, hogy a magyarok másképpen ítélnék meg az állam gazdasági szerepét, mint a szlovákok. Azt a követelést, hogy a kormánynak pótkapcsolási tervet biztosítson a munkanélküliségtől fenyegetett vállalatoknak, 1992 januárjában majdnem akkora arányban támogatták, mint a szlovákok (59, illetve 63 százalék). Azt az követelést pedig, hogy az állam minden állampolgárának a képzettségének megfelelő munkát biztosítson, 1993 márciusában ők támogatták jobban (79, illetve 63 százalék).

A választások után a magyaroknak a rendszerváltásról alkotott véleménye is megváltozott. Míg 1992 januárjában azok voltak többségben, akik a november utáni rendszert többre tartották a kommunista rendszerénél (44 százalék), 1993 márciusában már azok kerültek fölénybe, akik a jelenlegi rendszerben több hiányosságot fedeznek fel, mint az előzőben (59 százalék). A szlovákok véleménye kevésbé változott.

Ezeket a különbségeket sem lehet arra visszavezetni, hogy a magyarok másképpen helyeznék el magukat a politikai palettán, mint a szlovákok. 1993 márciusában az előbbiek 14 és az utóbbiak 20 százaléka vallotta magát baloldalinak, és 19, illetve 17 százalékuk jobboldalinak.

A magyaroknál a választási eredmények a parlament legitimitásának megítélését is teljesen megváltoztatták. A választások előtt 57 százalékuk hangsúlyozta azt, hogy a közvéleményben bekövetkezett változások nem kérdőjelezik meg a választási eredmények érvényességét. A választások után viszont 74 százalékuk ennek ellenkezőjét állította.

Csehszlovákia felbomlása

A Cseh és Szlovák Föderáció felbomlását a magyarok nagy része kedvezőtlenül fogadta. 1992 januárjában 68 százalékuk félt attól, hogy a szétesés következtében erőszakos cselekményekre kerül sor az egyes etnikumok között. Novemberben pedig 45 százalékuk tartott attól, hogy az önálló szlovák államban rosszabb lesz helyzetük; 35 százalékuk nem számított változásra, és csak 5 százalékuk várt javulást.

A magyarok vélekedése mögött az húzódott meg, hogy a közös államban nagyobb biztonságban érezték magukat. Biztonságuk zálogát a csehekben látták, akiket 1990 decemberében 70 százalékuk kulturáltabbnak ítélt, mint a szlovákokat, 1992 januárjában a magyarok 91 százaléka a közös állam fenntartására szavazott, 84 százalékuk nem hitte el, hogy a szlovákok boldogulnak a csehek nélkül, 70 százalékuk elutasította azt a vádat, hogy az előbbiek ráfizetnek a az utóbbiakra, és 65 százalékuk a volt nomenklatúrának tulajdonította a „szlovák nemzeti megújulás” gondolatát.

1993 márciusában a szlovákiai lakosság 45 százaléka mondta azt, hogy egy népszavazáson a szétválás ellen szavazott volna, és 33 százalékuk azt, hogy mellette szavazott volna. A magyarok sokkal nagyobbak látták a szétválás ellenzőinek a táborát (72 százalék).

Szlovákia önállósulása után a magyarok és a szlovákok többsége egyaránt kedvezőtlenül ítélte meg a helyzet alakulását, de a két etnikum képviselő közül a magyarok voltak borúlátóbbak. Ők 1993 márciusában nagyobb arányban mondták azt, hogy

- a választások óta csökkent az életszínvonal (92, illetve 86 százalék),
- gazdasági hanyatlástól tartanak (89, illetve 65 százalék),
- félnek a jövőtől (81, illetve 57 százalék),
- sztrájkok, szociális megmozdulások fenyegetik az országot (78, illetve 58 százalék),

Regio – Kisebbség, politika, társadalom 1994. 5. évf. 1.sz.

- szükség esetén sztrájk formájában fogják érvényesíteni követeléseiket (55, illetve 40 százalék).

Lázár Guy